

Enkarni Genua, Euskal Herriko txotxongilolaria

IÑAKI ZUBELDIA

Biografia

Donostian jaio nintzen 1942. urtean eta 1944an hasi nintzen eskolan.

Nire bizitzan erabakiorra izan zen eskola. Izan ere, haurtzaroan izan nuen eskola bakarra..., nola esan..., oso berezia zen. Hiriko lekurik ederrenetako batean kokatua zegoen, Mirakontxan hain justu, eta bertatik ezin ederrago ikusten genituen itsasoa, badia eta hondartza. Eskola honek, ezagutu ditudan eskolekin alderatuz, bazuen zerbait desberdina. Bertan ikasten genuen neskek bi taldetan bereizten gintuzten: batetik, neska aberatsak, "las señoritas" deitzen genituenak, eta, bestetik, neska pobreak (ni tartean), "las protegidas" izena hartzen genuenak. XIX. mendeko nobela bat dirudi, baina benetan gertatua da eta hala bizi izan nuen, XX. mendean eta nire hirian gainera.

Bi talde hauek apenas genuen antzekotasunik. Eraikuntza bakarrean bizi ginen arren, gela, jangela, elizan egoteko lekua eta jolastokia ezberdinak genituen. Aberatsen eremua "El Pensionado" deitzen zen; pobreena "La Escuela". Hilean behin, guregana etortzen ziren askari xume bat emateko, limosna gisa. Une hori umiliagarria zen guretzat. Oso. Ikasketak ere, printzipioz, Kongregazio Erljiioso berberaren ardurapean egiten genituen, baina hemen nabariagoa zen oraindik desberdintasuna: "señoritek" orduan batxilergoa deitzen zena ikasten zuten bitartean, pobreok kultura orokor bat jasotzen genuen soilik, ziurtagiririk gabekoa eta Unibertsitaterako atea ixten zizkiguna. Dominak bai, asko jaso nituen haurtzaro hartan zehar. Ez dira

gehiegi izango bere kurrikulumean "la Medalla de San Tarcisio, de María Goretti, de la Beata Filipina, de Santa Magdalena Sofía Barat" e.a. dituzten pertsonak. Istorio dementzial bat azken finean, baina gerraondoko gizarte hartan normaltasun osoz onartzen zena. Gutxi hitz egin da istorio hauei buruz, agian noizbait idaztera animatuko naiz.

Zertan ematen genuen denbora eskolako neskok? Ikasketa batzuk jasotzen genituen, baina aipatu dudan bezala azterketa ofizialik egin gabe, otoitz asko egiten, irakurtzen, idazten eta antzerkian aritzen ginen. Ni neska bizkorra nintzen eta, azterketa ofizialik ez genuenez, nire energia eta ahalegin guztia bihotza pizten zidaten bi jardueretan jartzen nuen: literatura eta antzerkia.

Asko irakurtzen genuen. Ez genuen liburu gehiegi, baina gustatzen zitzaizkidanak behin eta berriz leitzen nituen. Bestalde, beti egoten nintzen asteburua noiz iritsiko zain, izan ere, irakasleak bidalitako etxeko lanen artean gai bati buruzko "redacciones" egitea egoten baitzen: "Mi jardín", "Los animalitos del bosque", "El mes de las flores". Gustura hartzen nuen lan hori eta beti bikain ateratzen nuen, eta horrela jasotzen nituen domina gutziaz horiek.

Antzerkia egitea zen nire beste pasioetako bat. Bazen eskolan gela bat (nire oroitzapenetan ikaragarri handia), armarioz eta mozo-rrotzeko gauzez betea: zapatak, soineko luzeak, kapelak, lepokoak. Gela horrek "Las Charadas" zuen izena. Baina, arropa zoragarri hauek jantzi aurretik, antzeztu beharreko obraren testua ikasi behar izaten genuen. Monjaren bat izaten zen zuzendari eta ondo portatzen ginen neska, ni tartean, paper bat jasotzen genuen sari moduan. Nola gozatzen nuen eszenatokian! Neska lotsati batzuentzat martirioa zena, publikoaren aurrean antzezte, niretzat plazer hutsa zen, oraindik ere den bezala.

Nerabezaro aurreko garai hartan hiru amets handi nituen. Lortu ezinak ziruditen, baina ezin nituen burutik kendu:

Lehenengoa, irakasle izatea. Ez zegoen nire eskura. Banekien ondo hamabost urterekin "ikasteari" utzi eta lanean hasi beharko nuela. Ikasketen ardura zuen monjaren arabera, eskolako neskentzat (pobreentzat) nahikoa zen fregatzen jakitea eta senar on bat bilatzea. Hala eta guztiz ere, ikasi eta irakasteko amets hura bete egin zen. Urte askoren buruan, ezkondu eta hiru seme-alaba eder zaintzen

nituelarik, nire begiak bizitzara ireki ziren. Ikasteari ekin nion nire kontura, ahalegin handiz biberoiak azterketekin tartekatuz, eta Batxilergoa burutu eta Filosofia eta Letretan Lizentziatzera iritsi nintzen Deustuko Unibertsitatean, 1980. urtean, 38 urterekin.

Bigarren ametsa, bizitza osokoa, antzerkia egitea zen. Antzerkia neskabilen gauza zela uste nuen, ez bainuen ezagutzen antzerkia egiten zuen pertsona heldurik. Baina jakina bazeudela, antzerkia adinik eta mugarik ez duen ekintza baita. Eskolan egindako antzerki jarduera hain izan zen garrantzitsua niretzat, ze, gaur egun, 70 urteak beteak ditudala ere, modu profesionalean egiten jarraitzen baitut.

Idazle izatea, horra hor nire hirugarren ametsa. Baina, ba al zegoen liburuak idazten zituen norbait? Eskolako lanak kenduta, ba al zegoen hori egiteko modurik? Niretzat misterio galanta zen eta ez nuen horretan pensatu ere egiten.

Hau dena, noski, gaztelaniaz egiten genuen. Donostian, 1940ko hamarkadan, nire inguruan ez nuen euskarara hurbiltzeko modurik. Nire familian gaztelania hitz egiten zen. Nire ama zerbitzera etorria zen Burgosko lurretatik Donostiara. Eta, aitaren partetik, ezagutu ez nuen aitona, gaztelaniaz apenas mintzatzen zen arren, nire aitak sekula ez zuen euskaraz hitzik egin. Hobe horrela, esaten zuen nire izeba batek, gerra garaiaz akordatzen zenean.

Euskararekin heldua nintzela egin nuen topo, nire seme-alabak Antiguoz auzoko Jakintza Ikastolan hasi zirenean. Guraso arduratsu bezala, Manolo Gómez nire senarra eta biok hizkuntza zail hura ikasten hasi ginen, horrela gure seme-alabei lagundu ahal izateko. Gure lehendabiziko andereñoak, Ormaiztegi Mari Karmen Garmendiak, erakutsi zigun aurreneko esaldia hauxe izan zen: "Hau behatza da".

Gure seme-alabak ikastolan hasteak erabat aldatu zuen gure bizitza. "Hau behatza da" horren atzean, herri eta hizkuntza bat aurkitu genuen, gurea.

Manolok, nire senarrak, gure seme-alaben aitak, nire bizitzako lagunak, eta biok betidanik maitatu izan dugu antzerkia. Eszenatokian ezagutu genuen elkar eta gure bizitzaren zati handi bat antzerkiari eskaini diogu.

1971. urtean, Jakintza Ikastolan (Donostiako Antigua auzoan) txotxongilo emanaldi bat egin genuen: "*Txispa eta bere lagunak ikastolan*". Gure asmoa haurrentzako festa batean laguntzea zen

besterik gabe, baina garai haietan sekulakoa zen euskarazko ekitaldien gabezia, eta notizia bizkor zabaldu zen: ba omen zegoen bikote bat txotxongilo emanaldiak euskaraz egiten zituena. Esan liteke, beraz, egun hartan jaio zela TXOTXONGILLO eta baita ere nik, Enkarni Genuak, hasi nuela nire idazle ibilbidea. Zeren lehen obra horren atzetik beste bat etorri zen... eta beste bat... eta beste bat, artikulu honen bibliografia atalean topatuko dituzuen guztiak osatu arte.

Nire jardun literarioa antzerkiari lotua egon da gehienetan. Gure antzezlanak egiteko beharrezkoa baitzen gidoiak idaztea. Eta horrela egin nuen. Baita ere, eskolan hainbeste gozarazi zidan jarduera horrek lagunduta, liburu didaktikoak idatzi ditut irakasleei arlo hau lantzea errazteko. Eta txotxongiloen munduko inizatiba askotan hartu dugu parte, haien artean Tolosako Nazioarteko Jaialdiaren sorreran, eta gaur egun mundu mailan dagoen txotxongilo zentrorik garrantzitsuenetakoa den TOPICen jaiotzan eta garapenean ere.

Txotxongiloekin ia Euskadiko herri guztietatik pasatu gara, handi zein txikietatik, eta haur, guraso eta irakasleen maitasuna eta errespetua jaso dugu.

Niretzat poz handia da, idazle moduan, asterik aste nire irakurle txikiekin harremana izatea. Nire liburuak ez baitaude liburutegietan eta dendetan bakarrik, baizik eta txotxongiloek bizitza hartzen duten lekuetan ere bai, eta horrek ematen dit hain zuzen nire istorioek eurengan sortzen duten poztasuna eta emozioa zuzenean sentitzeko aukera.

Bibliografia

Txispa eta bere lagunak ikastolan, ipuina / txotxongilo gidoia, 1971 (argitaratu gabe)

Txispa eta Katarin, ipuina / txotxongilo gidoia, 1972 (argitaratu gabe)

Aupa txoruak, *Altza Felipe tru la lai*, ipuina / txotxongilo gidoia, 1973 (argitaratu gabe)

Jaxinto eta Joxepa, txotxongilo gidoia, 1974 (argitaratu gabe)

Sugea, gizona eta azeria, txotxongilo gidoia, Ipurbeltz Erein, 1978

Behin batean Txindoki maldan, txotxongilo gidoia, Ipurbeltz Erein, 1978

Erreka Mari, *Euskal Herriko azken lamina*, ipuina / komik, Erein, 1979

- Zezena plazan*, ipuina / komik, Erein, 1980
- Txotxongiloa eskolan*, gidoiak + azalpen teknikoak, Erein, 1982
- Printze txikia*, ipuina / komik, Erein, 1983
- Antzerti – Txotxongillo*, gidoiak eta txotxongiloak egiteko teknikak, Eusko Jaurlaritza, 1983
- Amonaren ipuinak – Haurrak euskalduntzen bideoaren bidez*, txotxongilo gidoiak, Eusko Jaurlaritza, 1983
- Ipartargi: Txori txiki polit bat*, ipuina / komik, Erein, 1986
- Ipartargi: Hondarrezko gaztelua*, ipuina / komik, Erein, 1986
- Altxor bat patrikan*, ipuina / komik, Erein, 1988
- Ipartargi: Azken eta Putz xagutxoak*, ipuina / komik, Erein, 1989
- Ipartargi: Udazkeneko haizea*, ipuina / komik, Erein, 1989
- Itsasminex*, ipuina / komik, Erein, 1990
- Gizona sugea... , Ipurbeltz* Erein, 1991
- Bene-benetan... katua berbetan – Dramatizazioa*, irakaskuntzarako materiala, 6 lan-koaderno, Elkar-G.I.E, 1992-1994
- Herensugea*, ipuina / komik, Erein, 1993
- Zatoz*, txotxongiloen azalpenak, Tolosako CIT, 1993
- Galtzagorriak*, ipuina / komik, Erein, 1994
- Kalean gora kalean behera – Euskaraz jolasteko*, irakask. materiala (2 lib.), Elkar-G.I.E, 1995/96
- Eman eta gero*, ipuina, Erein, 1996
- Orain... gure txanda dal*, txotxongiloei buruzko azalpenak, Tolosako CIT, 1997
- Ku-ku aitonaren erlojua*, ipuina, Desclée de Brouwer, 1998
- Gerta daiteke*, antzerki saritua, Ayuntamiento de Pamplona, 1998
- Zabaldu oihala*, antzerkia egiteko gidoia eta orientazioak, Erein, 2001
- Munstroak eta lagunak*, ipuina, Erein, 2001
- Ostiralero afaria*, helduentzako antzerkia, Kutxa, 2001
- Gutiziak* liburuan, artikulua, Txalaparta, 2001
- Zatoz lehenbailehen*, ipuina, Erein, 2004
- Bakarrik nago?*, ipuina, 2005, (argitaratu gabe)
- Elurrezko panpina*, ipuina + txotxongilorako gidoia eta orientazioak, Erein, 2005
- Katu guztiak ez dira gaiztoak*, ipuina + gidoia eta orientazioak, Erein, 2005

Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?, ipuina + gidoia, Erein, 2006

Kontu kontari (33 + 3 urte), ipuinak – gidoiak, e.a., Erein, 2007 (lagun artisten artean eginda)

Hitzen lapurra, bertso txotxongiloa, Lanku, 2008

Altxor bat eskuartean: Txotxongiloak, teorizazioa, historia, lan praktikoak, Erein, 2009

Mahatsak eta neskatilak ondu zireneko uda, ipuina, Erein, 2010

Itzulpenak

Qui vulgui jugar, que aixequi la mà – Expressió dramàtica, irakaskuntzarako materiala (2 ale), Ediciones 62, 1992

Obras para títeres, txotxongilorako gidoiak erderaz, Teatro Arbolé y Cultural Caracola, 1999

Primer acto: Todos los viernes, cena, antzerkia, Kutxa Saria, Cuadernos de Investigación Teatral nº 289, 2001

Un tesoro en nuestras manos: Los títeres, teorizazioa, historia, lan praktikoak, Erein, 2007

Diskak

Erreka Mari, OTS/Hg, 1978

Printze txikia, IZ, 1984

Zezena plazan, IZ, 1984

Erreka Mari, IZ, 1985

Sugea, gizona eta azeria, IZ, 1985

Sar dadila kalabazan (8 diska), IZ, 1985-1989

Ipurtargi I, IZ, 1986

Altxor bat patrikan, IZ, 1987

Ipurtargi II, IZ, 1988

Txotxongilo kanta sorta, IZ, 1988

Kuttun kuttuna (2 diska), IZ, 1990-1991

Xirimiri, IZ, 1991

25 urte zuekin, IZ, 1996

Sariak

- 1980, Ercilla saria, Bilboko Udala.
- 1983, I Mostra de Titelles de L'Estat Espanyol, eszenografiarengatik, Tarrasa.
- 1985, Haur musika (Opera) I. Lehiaketa. Musika: Juan Cordero Castaño. Gidoia: Enkarni Genua. Obra: Erreka Mari.
- 1997, *Gerta daiteke*, umeentzako antzerki testuen lehiaketa. Nafarroako Antzerki Eskola. Iruñea.
- 2001, *Ostiralero afaria*, antzerkia. Donostia Hiria Literatur Saria. Kutxa. Donostia.
- 2007, Victoria Eugenia Saria. Donostiako Antzerki Fera. Ibilbidea. Donostia.
- 2013, Hiritar Merituari Urrezko Domina. Donostiako Udala.
- 2013, Ohorezko laguna. TOPIC. Tolosa

Azterketa literarioa eta balorazioa

Hasteko, aitortu behar dut aurreiritzi oker bat neukala Enkarni Genuari buruz haur literaturako egile bezala. Uste nuen oso ezaguna zela txotxongiloen gidoigile eta antzezle bezala, baina ez hainbeste haur literaturako sortzaile gisa. Inpresioa neukan mass-mediatan toki gutxi eskaintzen ziotela eta kritikaren aldetik ere nahiko ahaztua zegoela idazle gisa. Baina, Enkarni berak atera nau zalantza horietatik ikusaraziz haur literaturako katalogo eta zerrenda askotan azaldu dela gaur egun arte. Ondorengo hauetan denetan ageri da gutxienez: Juan Mari Torrealdairen *Euskal Kultura gaur. Liburuaren mundua*. Jaikin 1997; Xabier Etxaniz/Mari Jose Olaziregi-ren *Euskarazko Haur eta Gazte Literatura. Idazleak*. Eusko Jaurlaritza. Kultura Saila 1998; Xabier Etxanizen *Euskal Haur Literaturaren Antologia*. Elkar 2005; Jon Kortazar-en *Egungo euskal antzerkiaren historia*. Euskal Herriko Unibertsitatea 2012; Jone Arroitauregiren *Egungo euskal haur eta gazte literatura*. Etxepare Euskal Institutua 2012.

Beraz, pozten naiz aitortza hori guztia jaso duelako eta "Idazleak ikastetxeetan" programan ere arrakasta izugarria izan duelako gaur arte. Eta bere obra osoa aztertu ondoren, esan dezaket merezimen- du osoz jaso duela aitortza hori dena, Enkarnik bere txotxongiloekin eta bere obrekin aportazio izugarria egin baitio euskal haur literatu- rari.

Enkarnik Manolo Gómezekin batera ibilbide luze bat egina zeukan txotxongiloen munduan, hau da ilusiozko eta poesiazko munduak sortzeko eremuan. Eta, noski, *Errekamari* edo *Itsasminez* edo *Galtzagorriak* bezalako obrak egiteko istorio polit batzuk behar dituzu, gero istorio polit horiek gidoi bihurtu, pertsonaia horiek tailerrear landu eta horien txotxongilo (irudi) egoki eta erabilgarriak sortu, eszenatokia argiztatu, egokitu, apailatu eta azkenean obra antzeztu, istorioa umeen eta gehienetan helduen gustuko ere bihurtuz. Eta esan behar da Enkarniren sorkuntzak umeen bihotzetara zuzen-zuzenean iristen direla eta helduenera ere bai nik neuk egiaztatu ahal izan dudan moduan. Seguran saio bat egin behar zuen Haur Hezkuntzako umeekin eta gonbidapena jaso nuen saioa ikusteko. Ez dakit zenbat ume izango ziren, baina 45-50 bat izango ziren gutxienez eta bost edo sei pertsona heldu ere bai andereño eta ni bezalako kuxkuxeroren bat tartean ginela. *Galtzagorriak* zen txotxongilo saioaren izenburua eta lehen momentutik harritu ninduen prestatuta zegoen eszenografia misterioitsu eta deigarriak. Argilunetan paisaiak, mendiak, etxeren bat edo beste ikus zitezkeen eta argiztapena sujerikorra zen haurren arreta eszenatokian biltzeraino.

Bada, *Galtzagorriak* izeneko txotxongilo emanaldiak ordubete iraun zuen eta denbora guztian umeak partaide izan ziren Peru eta Joxeparen familiako gorabeheretan eta gero galtzagorrien lan mugimendu arin eta bizkorretan. Gidoia polita, xumea, atsegina izan zen eta istorioak laster harrapatu zuen umeen arreta eta umeen interakzioa edo elkarrekintza, Enkarnik umeei zalantzak azaltzen zizkienean hauek laster argitzen baitzituzten Peruren ibilerak edota galtzagorrien gaiztakeriak. Ekitaldi zoragarria izan zen eta umeek hasieratik bukaeraino bizitasun eta kemenik handienarekin jarraitu zuten istorioa, parte hartuz, oihuak jaurtiz, abestuz, eserlekuetan urduri mugituz arazoren bat konpontzen lagundu behar zutenean. Egia esan eszenografiak, musikak, argiztapen bizi eta koloretsuak, txotxongiloen mugimenduak, Enkarniren ahots eta intonazio aldaketak... denak laguntzen zuen umeen partaidetza aktibo horretan eta arreta beti piztuta eta bizi-bizi mantentze horretan. Eta hau, istorio bat umei hain modu bizi eta eraginkorrean sentiaraztea, literaturaren egiteko bat ez baldin bada, zer da orduan literatura. Ahozko eta eszenografiaz hornituriko literatura izango da, baina istorio bat modu ludiko, artez eta sentimenduz beteriko formato batean ematea ere literatura da,

eta kasu honetan haurrentzat pentsatutako literatura, nahiz eta ikuskizunean egon ginen helduok hurrek bezalaxe gozatu genuen. Gure barruan daramagun haur hori esnaraziko zigun seguru asko Enkarnik.

Izan ere Enkarnik eta Manolok berrogei urtetik gora daramatzate antzerkian eta bereziki txotxongiloen munduan. Bikote honen lehenengo txotxongiloak 1971. urtean hasi ziren *Txispa eta bere lagunak ikastolan* obrarekin.

Gero, etorri ziren *Txispa eta Katarin, Jaxinto eta Joxepa, Aupa txoruak, Altza Felipe tru la lai...* argitaratu ez ziren ipuinak, baina bai txotxongilo bidez emanak 1971tik 1976rako urteen artean. Urte zailak ziren ia ezer ez zegoelako euskaraz argitaraturik umeentzat eta euskarazko testuliburuak ere oso urriak ziren. Beraz, esan daiteke ipuin horiek paper idatzian argitaratu ez baziren ere Euskal Herriko hainbat umek ezagutu zituztela txotxongilo ekitaldien bidez.

Laster etorri ziren *Sugea, gizona eta azeria (1976), Erreka Mari, Euskal Herriko azken lamina (1978) eta Behin batean Txindoki maldan (1981)* txotxongiloak, izen bereko gidoi eta ipuinetan oinarrituak. Enkarniren txotxongiloen artean *Erreka Mari* esan genezake izan dela harribitxi berezia, umek eta helduek asko maite izan dutena, ez hemen bakarrik, kanpoan ere bai Espainiar Estatuan, Alemanian, Txekian, Kuban, Mexikon eta Ekuadorren.

Erreka Mari Euskal Herriko azken lamina da, mendiko erreka garbi batean bizi dena. Martin artzaina eta lamina maitemindu egin dira, guztiz txoratuta geratzeraino. Herriko atsoak marmarka aritzen dira Martin laminarekin maitemindu delako. Galarazi egin nahi dute laminaren eta artzainaren arteko maitasuna. Horretarako urrezko orrazia lapurtuko diote laminari eta beste hainbat traba jartzen ahaleginduko dira. Baina ezin dute maitasun garbi eta indartsu hori galarazi. Orduan laminari erreka zikinduko diote, hark ur garbia eta gardena maite baitu eta ezin baita ur pozointsu eta zikinetan bizi. Eta azkenean lamina desagertu egingo da erreka horretatik. Martin bisitan joango zaio, baina jadanik ez dago han. "Erreka Mari, egun on!!!", oihu egingo dio Martinek. Eta mendian, goian, erreka berri bat ikusten da eta handik etortzen zaio oihartzuna: "Berdin, din, din, din..." Eta Enkarnik adierazten die umeei: "Mendira joaten bazarete, Erreka Mari erreka batean gordeta egongo da. Horregatik, erreka garbi garbi zaindu eta ez zikindu, Erreka Mari lasai eta zoriontsu bizi dadin."

Ipuin polita da, gozoa, ekologikoa. Horregatik maite dute hainbeste Euskal Herriko eta beste lurralde batzuetako umeek.

Ondoren etorriko da *Zezena plazan* (1979), komiki eran emandako ipuina, baina lehenago txotxongiloekin antzetzutu zutena. Oinarria Xenpelarren bertso haietan izango du:

*Pasaiaiko plazatik
dator notiziya:
zezen bat atera da
jeniyoz biziya;
kantatutzero nua
bistan ikusiya,
kontsolatzeko triste
dagoen guziya."*

Harroak eta handiustekoak lotsagarri uzteko egindako ipuin di- bertigarri eta atsegina da. Bide batez, gaurko umeek garai bateko Euskal Herriko ohiturak, jendearen entretenimendua eta umorea eza- gutzeko parada eskaintzen du ipuin polit honek.

Dena dela, argitu behar da liburuen argitalpen data eta txotxon- gilo bezala lehen aldiz antzetzutu zen data beti ez datoztela bat. Txo- txongilo eran estrenatu zireneko datak hauek dira: *Sugea, gizona eta azeria* (1976); *Erreka Mari, Euskal Herriko azken lamina* (1978); *Zezena plazan* (1979); eta *Behin batean Txindoki maldan* (1981).

Hurrengo obra Antoine de Saint-Exupéry-ren *Printze txikia* (1983) izango da, hau ere komiki eran emandako ipuina eta gero txotxongiloekin antzetzua.

Urte hauetan Enkarni Genuak txotxongiloei buruzko teorizazioa lantzen duten liburu batzuk argitaratuko ditu: *Txotxongiloa eskolan* (1982), gidoiak eta azalpen teknikoak Erein argitaletxearen eskutik; *Antzerti –Txotxongillo* (1983), gidoiak eta txotxongiloak egiteko teknikak, Eusko Jaurlaritzaren eskutik; *Amonaren ipuinak –Haurrak euskalduntzen bideoaren bidez* (1983), txotxongilo gidoiak eta orientabideak, Eusko Jaurlaritzaren eskutik.

Geroxeago hasiko da *Ipurtargi saila*. 1985ean prestatuko du *Ipurtargi: Txori txiki polit bat* txotxongilo gidioia eta emanaldia; eta 1986an argitaratuko du izen bereko ipuina komiki eran emana, Erein argitaletxearen eskutik. Eta hurrenez hurren sail bereko obra hauek argitaratuko ditu: *Ipurtargi: Hondarrezko gaztelua* (1986), *Ipurtargi:*

Azken eta Putz xagutxoak (1989), Ipurtargi: Udazkeneko haizea (1989), laurak komiki eran emandako ipuinak eta txotxongilorako gidoiak.

Tartean, 1988an, *Altzor bat patrikan*, komiki eran emandako ipuina idatzi zuen Enkarnik. Gauza harrigarriak gertatzen dira ipuin honetan eta gustatuko zitzaidakeen bere garaian ipuin hau txotxongilo bidez antzeztuta ikustea. Don Joseren patrikan aspertuta bizi dira bi ipotx: Aupi eta Puaf. Aupi baikorra da, beti abenturak bizitzeko prest. Puaf, berriz, beti aspertuta dago, ez zaio ezertxo ere interesatzen. Egun batean Aupik erabakitzen du poltsiko horretatik ateratzea, kanpoan zer dagoen ikusteko. Puaf, gogorik gabe, berarekin joango da.

Biek elkarrekin, gauza xume batzuez baliatuz, eta irudimen handia erabiliz, hiru abentura desberdin biziko dituzte: Uharte batera joan eta han Pirata Bizar Beltzarekin topo egingo dute; tren batean pertsonaia xeble batzuk ezagutuko dituzte eta, azkenean, zirko batean Aupi mago bihurtuko da.

Azkenean, Puaf poltsikora itzultzen denean, fantasia zein gauza ederra den konturatuko da.

Ipuin polita, irudimentsua eta korapilatsua da. Horregatik gustura ikusiko nuke obra honen antzekizuna oso bizia eta entretenigarria izan behar duelako.

Ondoren, komiki eran emandako beste ipuin zoragarria idatzi zuen Enkarnik eta txotxongiloen bidez eman: *Itsasmezez (1990)*. Idazleak berak aitortuko digun bezala ipuin honetako protagonista Joxe Manzidor da, Zumaiaiko urpekaria. Itsaso sakonean gertatzen da. Hara joango da Argi neskatila itsas-maskorrek bidaliko dizkion mezu kezagarrirei erantzunez. Arrainak ere kezkatuta daude: itsasoa indarririk gabe geratzen ari da, ia ez dago olaturik... Ilargia haserre dago inork ez duelako aintzat hartzen haren lana. Geratu egin da, ez du lanik egin nahi eta ez dago marearik. Argi ilargiarengana joango da eta maite duen opari bat eskainiko dio: itsasoko maskor bat. Baina bera maskorrik gabe ezin da atera urazpitik. Arrainek lagunduko diote eginkizun horretan, osaba Joxe urpekariarengana eramanez. Eta honek itsaspetik atera eta etxera eramango du. Lo egin eta esnatutakoan, beste maskor bat topatuko du ohe ondoan, osaba Joxek ekarria.

Oso ipuin polita da, hunkigarria, goxoa, ekologikoa. Animalien-ganako maitasuna, naturarenganako begirunea; ilargia, itsasoa... denak indar biziak dira, maitagarriak, eta panteismo ikuspegi batek ukituta bezala denak elkarrekin lotuta daude.

1991n *Gizona sugea* izeneko obra ageri da Ipurbeltz-en.

1992 eta 1994 artean, berriro material teorikoa argitaratu zuen Enkarnik: *Bene-benetan... katua berbetan* – *Dramatizazioa* izenarekin, Elkar-G.I.E.ren eskutik. Irakaskuntzarako materiala zen eta sei lan-koaderno umeeekin lantzeko.

Tartean, *Zatoz* (1993), txotxongiloen azalpenak ematen dituen liburuxka argitaratu zuen Tolosako CIten eskutik. Eta *Herensugea* (1993) izeneko ipuin bikaina, Ereinen eskutik. Azkueren kondaira batean oinarrituta dago azken hau. Herri bat zoriotsu bizi zen bere eguneroko bizimoduan, baina herensugea agertu zen, ardiak, behiak, ahuntzak hiltzen zituena eta herritarren uztak txikitzen. Bilera egiten dute herrian eta alkateak agintzen du bera joango dela herensugearekin hitz egitera, horrela ezin direlako bizi. Herensugeak hitza ematen dio ostiralean, ilargi betearekin, herriko neskatxa bat ekartzan badiote jateko, herritarrak bakean utziko dituela. Herritarrek oso gaizki hartzen dute albistea, baina irtenbide hoberik ez dute ikusten. Zozketa egitea erabakitzen dute eta Maddaleni, alkatearen alabari, suertatzen zaio herensugearengana joatea. Alkateak, saminez betarik, bere alaba eta bere ondasun guztiak emango dizkiola herensugea hiltzen duenari agintzen du herritarren aurrean. Patxi artzaina prestatzen da horretarako. Ostiralean, neska herensugearen leize aurrean jarriko da eta Patxik bere txakurra xaxatuko du zazpi buruko herensugearen aurka. Hori ikustean, Maddalenek ere borroka egingo du eta hiruren artean, Maddalen, Patxi eta txakurraren artean, herensugea hilko dute. Artzainak zazpi mingainak moztu eta gordeko ditu poltsa batean. Lope izeneko harroputz bat etorriko da hiltzailea bera dela esanez eta piztiaren zazpi buruak ekarriko ditu froga gisa. Ezkontza egunean, Lope harro ageri da alkatearen alabarekin ezkonduko delako, baina Patxi herensugearen zazpi mingainak ezkutuan hartuta etorri da. Eta konturatuko dira Lope iruzurti bat dela eta Patxi benetako heroia, eta azkenean artzaina ezkonduko da Maddalenekin.

Gidoia oso polita da, kondaira klasiko horietakoa, non heroia eta antagonista oso ondo bereizten diren.

Hurrengo ipuina komiki eran emana eta txotxongilorako gidoi zoragarri bihurtua *Galtzagorriak* (1994) da eta arestian aipatu dugu Segurako emanaldiaz hitz egin dugunean. Esan beharrik ere ez dago umeek eta helduok izugarri gozatu genuela eta gidoia oso atsegina eta erakargarria dela, umorez, ironiaz eta maleziaz bete.

Eta berriro Enkarnik beste bi lan teoriko eskaintzen dizkigu: *Kalean gora kalean behera – Euskaraz jolasteko* (1995/96), ELKAR-G.I.E-ren eskutik, irakaskuntzarako materiala, bi liburutan eskainia; eta *Orain... gure txanda da* (1997), Tolosako CITEk argitaratua, txotxongiloiei buruzko azalpenak.

1996an, *Eman eta gero* ipuin polita idatzi zuen. Marikris Marikriseilu oso berezia jaio zen, berekoa, negartia, dena-ni, dena-niretzat... Eta hori lortzeko negar eta negar egiten zuen, baina hainbeste gastatu zen negar eginez, non txiki-txiki bihurtu baitzen. Sendagileek ere ezin zuten asmatu haren gaitza eta Txorizorrotz txoriak urrutira eramane zuen. Han mundu pobrea erakutsi zion, isla batean bakardadean utzi zuen, aholku batzuk eman zizkion... eta lortu zuen Marikris sendatzea gorputzez, eta batez ere izatez, izpirituz: eskuzabal eta lagunkoi bihurtu zen txoriari esker.

Oso ipuin polita da, irudimentsua, mezu eder bat duena.

1998an bi obra eskaini zizkigun Enkarnik: *Gerta daiteke*, Iruñeko Udalak saritutako antzerkia bata eta, *Ku-ku aitonaren erlojua* ipuina bestea, Desclée de Brouwer-ek argitaratua. Azken hau oso ipuin polita da. Erlojuko egurrezko kukua aspertu egiten da han barruan eta beste txoriengana irteten da jolas egitera eta kantatzera. Horregatik, batzuetan orduak berandu jotzen ditu. Mutikoak (Mikelek) erlojua konpondu nahi du, gurasoek zaborretara bota edo baserriko ganbarara eramane baino lehen. Berak deskubritzen du misterioa (kukua irten egiten da eta urrutira joan). Mutikoak agintzen die txoriei berak botako dizkiela ogi apurra etxeko balkoian, kukuak urrutira joan beharrik izan ez dezan eta orduak garaiz jo ditzan. Ordutik aurrera kukuak ondo joko ditu orduak gehienetan, beste txoriak bere etxe ingurura etortzen zaizkiolako jolastera.

Polita eta originala da ipuina.

2001ean, lan dezente egin zuen gure egileak: *Ostiralero afaria*, antzerkia, Donostia Hiria Saria irabazi zuen, sari oso garrantzitsua duarik gabe, eta Kutzak argitaratu zion. Esan behar da hauxe dela

Enkarnik helduentzako idatzi duen obra bakarra. Antzerki honetan jorratzen den gaia guztiz desberdina da. Hemen Euskal Herriko arazoa, tragedia, modu gordinean ageri da: senideen arteko gorrotoa, elkar ezin ikusia, elkarrekin hitz egiteko ezintasuna... gure herriak sufritu duen gatazka politikoa dela medio. Arazo edo gatazka hau ez da Goenkalen edo telebistako beste antzerki edo serioletan jorratzen. Eta Enkarnik antzerkia baliatu nahi izan zuen gizarte honetako arazoen isla izan zedin. Antzerkian mundu errealeko arazoak eta kezkek ere agertu behar dira, eta gure egileak, hutsune hori ikusita, bere ekarpena egin nahi izan zuen *Ostiralero afaria* obrarekin, familia baten historia, gure herriaren historia zati bat azalduz.

Beste lan teoriko bat ere egin zuen 2001ean: *Zabaldu oihala*, antzerkia egiteko gidoiak eta orientazioak. Horrez gain, artikulua bat idatzi zuen *Gutiziak* izeneko liburuan (Txalaparta). *Eta Munstroak eta lagunak* ipuina argitaratu zuen Ereinen.

2005ean, *Elurrezko panpina* ipuina eta txotxongilorako gidoia argitaratu zuen. Elurra ari du. Umeek elurrezko panpina bat egin dute, baina hau hotzak dago. Katarroa harrapatu du. Hasieran txanoa janzen diote: burua bero baina beste guztia hotz. Gero, bufanda jartzen diote: lepoa bero, baina beste guztia hotz. Hurrena, eskularruak: eskuak bero-bero, baina beste guztia hotz. Azkenik, eguzkiari deitzen diote. Baina honek ia-ia urtu egiten du. Umeek eguzkia bidali egin nahi dute, baina hark ez du joan nahi. Lainoari deitzen diote eta honek eguzkia estaltzen du. Berrito elurra mara-mara, txanoa...

Ipuin goxoa eta polita da.

Urte berean, 2005ean, *Katu guztiak ez dira gaiztoak*, ipuina, gidoia eta orientazioak argitaratu zuen.

2006an, *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?*, ipuina eta gidoia idatzi zuen. Ipuin berezia da. Xabiri amak Txanogorritxoren ipuina kontatu nahi dio, baina umeak ez dio uzten. Zalantza asko sortzen zaizkio: "Nola du izena Txanogorritxoren amonak?" eta batez ere "Zergatik bizi da basoan, bakar-bakarrik?" Azkenean, mutila detektibe gisa gauzak ikertzen hasten da eta Txanogorritxorekin batera amonarengana joaten da. Otsoarekin borroka egiten du amonak, Txanogorritxok, ehiztariak... Egundoko nahastea sortzen da... baina amonak dio beti basoan bizi izan dela eta gustura gainera... ez dagoela bakarrik. Baina Txanourdintxoren amona eta Txanoberdetxo-

ren aitona triste bizi direla bakarrik. Bakardadearen arazoa ageri da. Eta nolabait ipuina ulertzera iristen da Xabier: bakardadea da okerre-na...

Polita, mezu humanista batekin.

2007an, lagun artisten artean liburu berezi bat egin zioten Enkarniri: *Kontu kontari (33 + 3 urte)*, ipuinak, gidoia eta poupourri zabal bat.

2008an, *Hitzen lapurra*, bertso txotxongiloa egin zuen, enkar-guz, Manu Gomez bere semearekin batera eta Lanku-k argitaratu zion.

2009an, beste lan teoriko bat: *Altxor bat eskuartean: Txotxongi-loak*, teorizazioa, historia, lan praktikoak.

Eta nik eskuratu ahal izan dudaz azkeneko lana eta agian bikai-nena hauxe: *Mahatsak eta neskatilak ondu zireneko uda (2010)*, eleberri laburra. Historia zoragarria da. Hiru neska dira koadrila batean. Txabola zahar bat topatu dute, garbitu eta egokitu, han biltzeko eta orduak elkarrekin pasatzeko. Laugarren neska bat azaltzen da, baina batek ez du nahi hura koadrilan sartzea; besteek bai. Azkenean onartu egiten dute. Beste egun batean, txabolara joan eta norbait topatzen dute mantapean gordeta. Emigrante beltz bat da. Konturatzeko dira miseria gorrian dagoela eta janariak eta gauzak prestatuko dituzte hari emateko. Baina tarte horretan beltzak alde egin du bel-durrez. Asko oroitzen dira harekin, jatorra ematen zuelako. Frantziara joan nahi omen zuen mahats biltzera, hori esan zien hark. Gero, eguneroko bizitzan, hasieran mutilekin ez dute ezer jakin nahi, baina gero, neska zaharrago batzuen bidez mutilak ere gerturatzeko dira. Joxe baserritarra ere ezagutzen dute. Fama txarra dauka eta horregatik hasieran gaizto itxura hartzen diote. Gero, jatorra dela konturatzeko dira, gailletak ematen dizkie neskei, txerrikumeak nola jaiotzen diren erakusten die, mahatsa noiz heltzen den...

Bizitza nolakoa den deskubritzen joango dira neskak, gauzak ez direla itxuran ematen duten bezalakoak...

Oso istorio ederra da, originala, goxoa, ekologikoa, bitalista eta pertsonon arteko integrazioa balioesten duena. Bikaina, hitz batean laburtzeko. Ipuin hau Karmele Kruzen marrazkiekin edertuta dago.

Enkarni Genuaren obra osoari ikuspegi orokor bat eman diogu eta laburbilduz esan genezake mota desberdinetako istorioak dauzkala:

Euskal Herriko ipuin mitologikoetan oinarrituta egongo lirateke *Erreka Mari*, *Herensugea* eta *Galtzagorriak*.

Euskal kostunbrismoan edo pikareskan sailkatuko genituzke *Zezena plazan* eta *Behin batean Txindoki maldan*. Bi obra hauek bi bertsolari eta umorista handiren istorioetatik sortutakoak dira, Xenpe-larren bertsoetatik eta Fernando Amezketarraren kontakizunetatik.

Urtaroetan oinarritutako istorioak ere baditugu *Ipurtargi* sailean. Udaberriari buruzkoa da *Ipurtargi*. *Txori txiki polit bat* ipuina. Udakoa da *Ipurtargi*. *Hondarrezko gaztelua*. Eta udazkenekoa *Ipurtargi*. *Udazkeneko haizea*. Denetan izadiko izakien arteko maitasuna, naturako elementuen arteko solidaritatea (animaliak, landareak, loreak, haizea...) ageri dira eta ukitu ekologikoa dute. Horrez gain, irudimenak eta fantasiak zipriztintzen ditu ipuin hauek, eta elkartasunaren eta lagunartearen garrantzia goraiatzan da bertan.

Tartean, ipuin modernoagoak ere ageri zaizkigu jorratzen dituzten gaiengatik eta ipuinak garatzeko teknikagatik: *Itsasminez*, *Altxor bat patrikan*, *Katu guztiak ez dira gaiztoak*, *Kuku aitonaren erlojua*, *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?*, *Elurrezko panpina*.

Eta azkenik, oraindik txotxongilorako prestatu ez den eleberri labur edo ipuin luze zoragarria: *Mahatsak eta neskatilak ondu zireneko uda*. Nire uste apalean Enkarniren obrarik bikainena da hamar hamabi urteko gaztetxo guztiek irakurri behar luketena.

Eta orain, gure idazlearen obra hobeto ulertzearren, galdera sorta bat prestatu dugu, bere lehen pausoak, txotxongiloen munduan izan dituen esperientziak eta abar hobeto ezagutu ditzagun.

ELKARRIZKETA

Elkarrizketatzailea: Iñaki Zubeldia (I.Z.)

Elkarrizketatua: Enkarni Genua (E.G.)

I.Z.: Zure haurtzaroak eta gaztaroak film batetik ateratakoa dirudi: oso berezia da, interesgarria, desberdina. Horrek izan al du zerikusirik zure bizimoduan? Izan ere, Enkarni Genua oso pertsonaia berezia da Euskal Herriko kulturean, aitzindaria txo-

txongiloen munduan, Manolo bere senarrarekin batera, maitatua eta estimatua umeen eta andereñoen aldetik eta mirestua Tolosako TOPICen, Txotxongiloen Nazioarteko Zentru zoragarri horretan.

E.G.: Noski baietz! Hautzaroak beti markatzen du pertsonen bizitza eta nire eskolako bizipenak, biografiak erakusten duen moduan, erabakiorrak izan dira niretzat. Baina, eskola berezi hartako diskriminazio egoeraz gain, zoriontsu izan nintzela esan dezaket. Neska maitatua izan nintzen, bai eskolako lagunen aldetik eta baita irakasleen aldetik ere. Urte asko pasa eta gero konturatu nintzen hainbeste eta hainbeste neskari unibertsitatera joatea galarazten zigun injustiziaz. Baina nire buruan izan dudan segurtasuna antzerki txiki hartan jaio zen, beste lagunekin batera istorio zoragarriak kontatzen genituen lekuan.

I.Z.: Zure biografian diozu umetan eta gaztetan euskararik ez zenekiela eta gero zuen umeak ikastolan hasitakoan hasi zinetela euskara ikasten. Erraza izan al da Mari Karmen Garmendiak erakutsitako "Hau behatza da" hartatik "Hau Enkarni Genua da, hogeita hamar liburua euskaraz argitaratu eta milaka txotxongilo emankizun euskaraz eman dituena" izatera iristea?

E.G.: Ez, ez da erraza izan. Egia esan, euskarazko lehendabiziko klaseak hartu bezain pronto hasi nintzen euskaraz hitz egiten. Ausarta naiz, eta batere ez zitzaidan inporta hanka sartzea. Norbaitek nire euskara kaxkarrarengatik barre egiten bazuen, eta hori ez zen normalean gertatzen, bost axola zitzaidan niri. Niretzat hizkuntzak komunikazio tresna izan behar du, eta nire lehendabiziko helburua elkar ulertzea zen. Gero beste etapa bat zetorren, lehenengoa baino askoz ere zailagoa: euskara menderatzea, ondo idazteko gauza izatea, gero eta hobeto hitz egitea. Eta bigarren etapa hau amaiezina da niretzat.

I.Z.: Zaila izan al da euskaldun bihurtzearen prozesu hori guztia? Zuentzat aberasgarria izan dela sentitu izan al duzue?

E.G.: Aurreko galderarekin erantzun dut galdera honen lehendabiziko zatia, baina bigarren zatia buruz argi eta garbi esan behar dut niretzat abesgarria izan dela dudarik gabe euskara ikastea. Euskal Herrian bizi diren erdaldun guztiei bihotz-bihotzez hauxe esango nieke: euskara ikasi, ahal duzuen neurrian, zuen au-

rrean mundu zabal diferente batekin topo egingo duzuelako. Eta seme-alabarik baduzue oraindik gehiago. Haiei egin diezaiekezuen oparirik onena hauxe da.

- I.Z.: Dударик ez dut egiten Euskal Herriko umeentzat zorte izugarria izan dela zuek euskaraz ikastea eta txotxongiloak euskaraz eskaintzeko gai izatea. Seguru asko helduen aldetik esker on askorik ez zenuten jasoko, baina umeek nola hartu izan dituzte zuen saioak? Pena merezi izan al du hartu duzuen lan guztiak?
- E.G.: Euskal Herriko haurrek gurekin zorte handia izan dute, baina baita guk haiekin ere. Zoriontsu izan gara gure lan hau egiten, eta horregatik ez zitzaigun axola gure autoa txotxongiloz betetzea eta ia jaiero batetik bestera bideetan galduta ibiltzea. Ez hori bakarrik, tailerrean istorio berriak prestatzen pasatzen ginituen ordu guztiak gure aisialdiari kentzen genizkion. Baina edozein herritara heldu ondoren eta hango umeen jarrera ikusita gure bihotza pozez betetzen zen. Horrez gain, badago pisuzko beste arrazoi bat. Garai hartan Euskal Herriko panorama kulturalak basamortua zirudien, batez ere euskarari dago-kionean eta zehazki haurrentzako ikuskizunen eremuan, eta gustu handiz geure gain hartu genuen zulo handi hori betetzen joateko ardura, ahal genuen neurrian.
- I.Z.: Garbi dago oso gaztetatik eman zenituela zure lehen pausoak antzerki munduan. Baina, gero, nola izan zen saltoa antzerki mundutik txotxongiloen mundura? Erraza izan al zen aldaketa hori egitea?
- E.G.: Antzerkiaren eta txotxongiloen artean zerikusi handia dago. Azken finean elkar komunikatzeko bideak dira. Teknika aldetik desberdintasun batzuk daude, noski, baina guretzat ez zen bereziki zaila izan.
- I.Z.: Nola moldatu izan zarete txotxongiloak egiteko eta eszenografia guztia moldatzeko?
- E.G. Lan asko eginez. Gure aldamenean ez zen inor guri laguntzeko. Lagun batek, Colorin taldekoak, buru bat egiten erakutsi zigun, baina handik aurrera, bide luze bat gelditzen zen. Euskal Herrian txotxongilo mundua ezezaguna zen. Colorin zen eredu bakarra, baina guk ez genuen bide hartatik jarraitu nahi. Katalunia aldera joan ginen, hor 70eko hamarkada hartan txotxon-

giloen mugimendua baitzegoen. Jende askorekin hitz egin genuen, haien artean Joan Baixas eta Teresa Calafell, "La Claca" talde ospetsuaren sortzaileak, eta animo ugari eman ziguten. Orduan, 1976 urtean, jakin genuen, Frantzia iparraldean, munduko Txotxongilo Jaialdirik garrantzi-tsuena antolatzen zela. Eta hara, Charleville Mézières-era joan ginen, behin eta berriz, bostok: Manolo, neroni eta hiru seme-alabak, Enkarni, Manu eta Juan, kilometroak eta kilometroak eginez, auto zahar batean, une hartan txotxongiloen katedrala zena ezagutzeko. Gure seme-alabak txotxongiloak atsegin izateko adinean zeuden, eta guk berriz iturri hartatik edaten genuen eta asmo handia-goetarako prestatzen ginen.

- I.Z.: Zure lehen obrak kostunbrismoan oinarritutako gidoiak dirudite, bizitza eta ohitura errealetan oinarrituak, hain zuzen. Zer nolako arrakasta izan zuten 70eko hamarkada hartan.
- E.G.: Gure lehen obrak, bai gidoia, dramaturgia, eszenografia eta erabiltzen genituen elementu guztien ikuspuntutik oso sinpleak ziren. Hasiera zen. Baina gure txotxongiloek euskaraz hitz egiten zuten eta euskaldunak zoratu egin ziren. Guk lan hori askoz ere hobeto egin genezakeela bagenekien, batez ere Charlevilletik pasatu ondoren, eta ez ginen hasierako pauso horiekin konformatu eta lan egin genuen hobetzen joateko.
- I.Z.: Nola sortu zen *Erreka Mari*? Zer suponitu zuen zure bizitzan istorio hori txotxongilo eran emateak. Zein esperientzia izan dituzu Euskal Herrian eta atzerrian obra horrekin.
- E.G.: *Erreka Mari* zutik jaio zen, urteetan zehar aldatu ez den estruktura dramatikoarekin, eszenografia erakargarriarekin eta txotxongilo handi eta hurbilekin. Donostian, Antzoki Zaharrean, 1978. urtean egin genuen lehendabiziko emanaldia, eta berria tximista bezala zabaldu zen Euskal Herri osoan. Beraz, *Erreka Mari* txoko askotara eraman genuen, hasteko herri handi eta txiki guztietara. Leku hauetan, funtzioaz gain, gure diskoak aurkezten genituen, lehena Iñaki Beobidek editatu zuena, gero etorri ziren IZ, Fernando Unsainekin, eta ipuina, Ereinek editatua, Jesus Lucasen marrazki ederrekin.

Espaniar Estatuko jaialdi askotara ere joan ginen, Tarrasa, Zaragoza, Sevilla, Bartzelona, Tenerife, Segovia... Ozeanoa ere

zeharkatu genuen eta ohartu ginen Mexikoko, Kubako, edo Ekuadorreko haurrak ere hunkitu egiten zirela istorioarekin. Alemaniara joateko formatu txikia sortu genuen, gaur egun formatu hori askotan erabiltzen dugu edozein leku txikitari antzetzeko. Galaz ere jantzi zen, Cordero Castaños Maisuaren musikarekin Euskal Opera Sinfonikoaren lehen saria irabazi zuenean (1986) eta Euskal Herriko zenbait eszenatokitan antzestu genuen.

Erreka Mari eskola askotan dago eta irakasleek ipuina erabiltzen dute, haurrei natura zaintzen eta maitatzen erakusteko.

Orain bi arrazoigatik gaztetu dugu. Zuzeneko txalaparta musika jarri diogu Ixiar Jauregi eta Lara Mitxelena txalapartariei esker eta Rosa Maria Martinez, txotxongilolari gaztearen eskuetan jarri dugu, guk iristerik ez daukagun tokietara eramanez. Bestalde, formatu txikiago batean ere prestatu dugu, herri guztietara iristeko, nahiz eta oso txikiak izan.

I.Z.: *Zezena plazan* eta *Behin batean Txindoki maldan* bi bertsolari eta umoristen istorioetan oinarrituta daude, hain zuzen ere Xenpelarren bertsoetan lehenengoa eta Fernando Amezketarren kontakizunetan bigarrena. Nolako harrera egin zien jendeak eta umeei bi obra hauei? Ulertzen al zituzten garai haiek tako umorea eta bizimodua?

E.G.: *Zezena plazan* obra onartua izan zen. Haurrek disfrutatzen zuten zezen bihurri honen gaiztakeriekin, baina montaje oso handia zen; guk hiru seme-alaba eramanez behar genituen plazaz plaza, gure kotxea oso txikia zen, eta dirurik ez genuen furgoneta alokatzeko. Arrazoi gehiegi bide luzea ez izateko.

Behin batean Txindoki maldan obrarekin gauza kuriozosa gertatu zitzaigun. Montajea ere handia zen eta ezin genuen herri txikietan egin, beti leku itxietan egin dugu gure lana, beraz hirietan edo herri handietan antzetzten hasi ginen. Baina haur kalekume horiek ez zuten Fernando Amezketarren malizia onartzen, ezta ulertzen ere. Fernando zen pikarria, bera zen apaizaren txerria lapurtzen zuena, bera zen tabernaria engainatzen zuena, eta bere kontra jartzen ziren behin eta berriro. Oso zaila zen "tsunami" horren kontra aritzea, eta beste ipuinekin hastea erabaki genuen.

Baina, hori egin baino lehen, Amezketara joan ginen eta herriko frontoian, San Bartolome festetan, Fernando Amezketarra obra eskaini genuen. Frontoia leporaino bete zen eta arrakasta izugarria eduki genuen. Hori izan zen guretzat Pernandori agur esateko modurik onena.

- I.Z.: *Herensugea* eta *Galtzagorriak* Euskal Herriko ipuin mitologikoe-tan oinarrituta daude. Zer nolako harrera izan dute umeen aldetik eta helduen aldetik?
- E.G.: *Herensugea* eta *Galtzagorriak* ipuin klasikoak dira, euren dramaturgia eta pertsonaiak oso ondo definituta daude, eta ipuin horiek beti ondo funtzionatzen dute, horregatik bihurtzen dira klasikoak. Dena dela, guk aldaketa batzuk sartu ditugu es- truktura horretan, batez ere *Herensugearen* ipuinean. Meskek ipuin horietan jarrera pasiboa hartzen dute, eta mutilak edo gizonak dira arazoak konpontzen dituztenak. Gure ipuinean egoera hori apurtu egin dugu eta Maddalen, Patxi eta bere zakurra dira *Herensugearen* aurka borrokatzen direnak, neska- mutilak elkarrekin, bizitzan gertatzen den bezala.
- I.Z.: *Ipurtargi sailean* urtaroak hartu dituzu bereziki leitmotiv gisa. Eta izadia eta izadiko elementuen arteko lotura eta solidarita- tea dira ardatz. Zure obran animaliak, landareak, loreak, hai- zea... elementu guztien arteko oreka, elkartasuna ageri dira sarritan. Natura maitatzea, mirestea, zaintzea... gomendatzen duzu. Nola jasotzen dituzte mezu hauek guztiak gaurko umeek?
- E.G.: *Gustura*, era natural batean. Nire ustez aipatu duzun guztia lantzea beharrezkoa da, gure planeta bukatzea nahi ez badugu behintzat.
- I.Z.: *Itsasminez* oso obra kuriozosa da. Nondik nora sortu zitzaizun horren ideia harrigarria?
- E.G.: Oso istorio polita dago ipuin honen atzean. Gure lagunaren aita, Joxe Manzidor, zumaiarra zen eta bere bizitza osoan urpekaria izan zen. Noizean behin bisita egitera joaten ginen eta itsasoan bizitako esperientziak kontatzen zizkigun. Horre- gatik, ipuin berri bat asmatu behar genuenean, itsasoan gerta- tuko zela erabaki genuen, eta Joxe izango zela protagonista.

Behin, Erronkarira joan ginen ipuin hori antzeztera. Bukatu ondoren haurrak galdezka hasi ziren: nola zen posible itsaso sakonean ibiltzea? Nolakoa zen Osaba Joxek eramaten zuen jantzia, eta abar luze bat. Halako batean, hau esatea bururatu zitzaidan: begira, Osaba Joxe benetakoa da, zumaiarra da, orain jada ez du lanik egiten zaharra delako, baina alabekin Donostian bizi da. Zergatik ez diozue eskutiz bat edo marrazkiren bat bidaltzen, zuen galderak eta zuen agurrak idatziz?

Esan eta egin. Hurrengo astean Joxeren etxera gutun-azal handi bat heldu zen Erronkaritik bidalia. Gure laguna, Lutxi Manzisidor, harrিতuta gelditu zen. Zer ote zegoen gutun-azal horren barruan? Ireki ondoren eta bidalitako guztia Joxek ondo ikusi eta harekin disfrutatu ondoren, telefonoz deitu ziguten aitak nolako poza hartu zuen kontatzeko.

Eta handik aurrera, Joxe hil arte (hiru edo lau urte pasatu ziren) hilero, eta askotan astero, gutun-azalak edo batzuetan pakete txikiak esku-lanekin, edo arrainez osatutako hormirudiekin heltzen ziren Joxeren etxera, Euskal Herriko leku guztietatik bidalita, haren bizitza alaitzeko.

Istorio polita, baietz? Eta benetakoa, gainera.

- I.Z.: *Altxor bat patrikan* obra bihurria da, mugimendu handikoa. Ez du erraza izan behar obra hori antzeztea. Zuri ere zaila egin zaizu? Eta umeez nola hartu dituzte hor gertatzen diren bihurrikeria horiek guztiak? Asko disfrutatu dute?
- E.G.: Ez zen istorio erraza ez, baina bai oso ederra. Energia asko behar genuen bai montajea egiteko eta baita antzezteko ere. Aitor Amezagak eta biok asmatutako kanta eta musikaz zegoen hornitua, eta askotan antzeztu dugu arrakasta handiarekin.
- I.Z.: *Kuku aitonaren erlojua* eta *Zergatik bizi da basoan Txanogorritxoren amona?* obra nahiko modernoak dira. Nola hartu dituzte umeez? Zerbait berezirik esan al dizute obra hauei buruz?
- E.G.: Txanogorritxoren amonari buruz zerbait esan nahi dut. Gu aitona-amonak gara, sei biloba dauzkagu, Mattin, Elai, Beñat, Nikolas, Lautaro eta Gabriel eta aitortu behar dut poz handia izan dela guretzat bilobek gure ipuinak ezagutu ahal izatea.

Beraz, aitona-amonen egoerak gertutik ezagutzen ditugu. Batzuk pozik bizi dira, Txanogorritxoren amona bezala, bere bilobaren bisitekin gozatuz, baina beste batzuek, Txanourdin-txoren amonak adibidez, bakardadea dute lagun. Horregatik horri buruz ausnarketa egitea erabaki genuen. Haurrek asko disfrutatzen dute istorio hori ikustean, eta segituan konturatzten dira Txanogorritxoren amonari ez diola otsoak beldurrik ematen. Beldurra, bakardadeak ematen dio.

Behin, emanaldi berezia egin genuen Idiazabalen. Eskolako irakasleek erabaki zuten ipuin hori neska-mutilei eskaintzea. Guk ideia hau eman genien: zergatik ez diezue gonbidapena luzatzen neska-mutileen aitona-amonei? Eta horrela egin zuten. Aretoan lehendabizi umeak sartu ziren, eta ondoren aitona-amonak, eta denok, gu barne noski, gozatu genuen istorio dibertigarri eta hunkigarri honekin.

Emanaldia amaitu ondoren aitona-amonak hurbildu zitzaizkigun eskerrak ematera.

- I.Z.: Eta azkenik, niri gehien gustatu zaidan zure obra: *Mahatsak eta neskatilak ondu zireneko uda*. Ipuin luze edo eleberri labur bikaina da. Ez dakit inork aitortu dizun hau. Obra honengatik bakarrik merezi duzu zuk umetan hainbeste desiatzen zenuen idazle titulua. Txotxongilo gidoi bihurtzeko eta emanaldiak egiteko asmorik bai?
- E.G.: Mila, mila esker. Bai, ni ere pozik nago ipuin horrekin. Asko maite dut. Eta arrazoia ulergarria da. Ipuineko neskatxa batek Elai du izena, gure bilobak bezala. Eta berak bezala hamaika urte ditu. Bi Elai horiek Etxarri Aranatzan bizi dira. Beraz, ipuin hau ez dut ez ordenadorez idatzi, ezta eskuz ere. Bihotzez baizik.
- I.Z.: Beste zerbaiz azaldu nahi zenuke?
- E.G.: Bai... mila gauza ditut oraindik kontatzeko, baina ez dut inor gehiegi nekatzerik nahi. Baina, bukatu baino lehen, eskerrak eman nahi dizkiot Iñaki Zubeldiari nire langintza aztertzeko hainbeste lan hartzeagatik.
- I.Z. Gustura eta pozik egin dudana izan da. Eta egia esan behar badut, asko ikasi dut lan honekin. Zuen bizitza, zurea eta Manolorena, sorpresa iturri agortezin bat izan dela konturatzten

naiz eta nire zorionik beroenak eman nahi dizkizuet bizitzaren zentzua bilatzen jakin duzuelako eta zukua atera diozuelako, zuen zoriona Euskal Herriko umeei eta heldu askori transmitituz.